

Finn–magyar kontrasztív névtani terminológiai vizsgálatok a személynévajták köréből

1. Bevezetés. A magyar névtani terminológiai kutatások terén folyó élénk munkálatokat az utóbbi években számos szakcikk, monográfia és tanulmánykötet (közülük a legújabb összefoglalás: BÖLCSKEI–FARKAS–SLÍZ szerk. 2017), illetve a témával kapcsolatban szervezett konferencia jelzi. A magyar névtipológiának más nyelvekkel való összevetése számos elméleti és gyakorlati eredménnyel jár a magyar onomasztika számára is (l. FARKAS 2017: 40), de míg a nemzetközi és a magyar terminológia bizonyos kiemelt szempontok alapján való összevetésére akár az utóbbi években is viszonylag sok anyagot találunk (pl. HÁRI 2010, SLÍZ 2014, TÓTH L. 2015), a névrendszerek szisztematikus összehasonlítása csak ritkán kerül a kutatók figyelmének előterébe. Eddig ilyen vizsgálat csak szláv–magyar vonatkozásban készült (BAUKO 2012).

Tanulmányomban (némileg hiánypótló jelleggel) finn és magyar névtani terminusok megfeleltetési problémái kapcsán végzek kontrasztív szempontú vizsgálatokat. Az első részben a finn személynévtani és terminológiai kutatások történetét tekintem át, majd vizsgálatom körét a személynévajtákra szűkítve azt mutatom be, hogy a két nyelv szak kifejezései milyen mértékben (és hogyan) feleltethetők meg egymásnak. Emellett a névrendszerek összevetésekor felmerülő belső ellentmondásokra és eltérésekre is rá kívánok mutatni néhány nem hivatalos finn névfajta elemzése kapcsán.

2. A finn névkutatásról. Az ezredfordulóig zajló finn névtani kutatások összegzését adta az *Onomastica Uralica* lapjain TERHI AINIALA és RITVA LIISA PITKÄNEN (2002). A nagy hagyományú helynévkutatás eredményei mellett az elmúlt évtizedekben a személynévtan terén is számos elméleti alapvetés született, és néhány kisebb részterület monografikus feldolgozását is elvégezték. Az elmúlt időszak nagyobb összefoglalásai, összegző munkái közül SIRKKA PAIKKALA családnevekkel kapcsolatos monográfiája (2004), EERO KIVINIEMI keresztnévvel foglalkozó kötete (2006), valamint TERHI AINIALA, MINNA SAARELMA és PAULA SJÖBLOM (2008) monográfiája kiemelkedő jelentőségű. Ez utóbbi alapvető jellegére utal, hogy a számos finn mellett két magyar nyelvű ismertetés is született róla (HOFFMANN 2008a, TAKÁCS 2008).

A finn onomasztika állásáról és aktuális eredményeiről a hatvanas évek óta magyar nyelvű ismertetések révén is folyamatosan kapunk híreket; először A. KÖVESI MAGDA (1961), később pedig többek között KERESZTES (1972), MIZSER (1979), HOFFMANN (1983, 1990, 2001, 2002, 2008a, 2008b), NYIRKOS (1997, 2005) írásai alapján, de az utóbbi években számos finn névtani (elsősorban személynéveket érintő) témájú tanulmány is megkönnyíti a témában való tájékozódást (pl. MATICSÁK–BUZGÓ 2013, BUZGÓ 2013).¹ A legújabb finn névtani kutatások eredményeinek nemzetközi megismertetését

¹ A finn névtanról szóló további szakirodalmat és ismertetéseket l. HOFFMANN 1983: 79, 2001: 226, 2008a: 217.

nagymértékben segítette, hogy a fentebb említett AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM-féle monográfiának angol nyelvű fordítása is megjelent (2012).

A finn és magyar névtani kutatások különbségei nemcsak a kutatások alapjaként rendelkezésre álló, nagyságrendileg eltérő névanyagban,² hanem némileg módszertani, elsősorban pedig szemléleti eltérésekben ragadhatók meg. Az elméleti kutatások fellendülése nyomán MAUNO KOSKI az 1960-as években induló „új névtani iskoláról” írt (1977: 218–224), melynek legfőbb kutatási iránya az elméleti alapvetések kijelölése és a terminológia egyértelműsítése volt.

A terminológiai kutatások megélénkülésének egyik első kézzelfogható jele a NORNA létrehozása volt (Nordiska samarbetskommittén för namnforskning, Nordic cooperative committee for onomastic research). A csoportot 1971-ben alapították hét északi ország (Dánia, Finnország, Feröer-szigetek, Grönland, Izland, Norvégia és Svédország) kutatói, hogy összehangolják és hatékonyabbá tegyék névtani kutatásaikat (erről részletesebben I. GYÖRFFY 2007). Ez az együttműködés magyarázza, hogy az új finn névtani iskolához kapcsolódó kiadványok közül kezdetben sok finn–svéd kétnyelvű kiadás volt, ahogy az 1974-ben megjelenő, s a későbbi finn névtani terminológiai kutatások alapművének számító, EERO KIVINEMI, RITVA LIISA PITKÄNEN és KURT ZILLIACUS által szerkesztett névtani terminológiai szótár is (1974).

Ez volt az első tudományos névtani szakszógyűjtemény, mely (elsősorban német és skandináv mintákat szem előtt tartva) egységesítette a finn szakszavak használatát, hiszen korábban mindenki saját szemléletének megfelelően használta azokat (AINIALA–PITKÄNEN 2002: 99). A rövid, összességében 112 oldalból álló kiadvány első felében finn, második részében pedig svéd nyelven szerepelnek és kapnak rövid (néhol kifejezetten lakonikus) értelmezést a legfontosabb névtani terminusok, s ezekhez mindkét részben megadják a szakkifejezésnek a kötetbeli másik nyelvben használatos megfelelőjét is.

A szerkesztők az 1894 óta megjelent csaknem félszáz finn és svéd nyelvű (de finn névtani anyagot feldolgozó) onomasztikai kiadvány terminológiai szókincsét gyűjtötték össze. Az ezekben szereplő körülbelül 300 szakszó elsősorban a hely- és személynév-tanhoz, illetve a névelmélethez és -tipológiához kapcsolódik.

A szerzőknek hármas céljuk volt: egyrészt az alapvetőnek tekintett finn névtani szakkifejezéseket kívánták összegyűjteni és definiálni, másrészt sok esetben új terminust is javasoltak (vagy meglévő terminus újszerű használatát szorgalmazták), végül pedig feladatuknak tartották a finn és svéd terminológia közti átjárhatóság megteremtését is: ezt szolgálta a két nyelv névtani terminusainak a szócikkeken belüli kölcsönös megfeleltetése (KIVINEMI–PITKÄNEN–ZILLIACUS szerk. 1974: 3).

A kötetben sok új, a szerkesztők által alkotott és ekkor bevezetett szakkifejezés jelenik meg (pl. *nimitaito* 'névkompetencia, névtudás', *nimenosa* 'névrész'), és külön kiemelik a

² A finn névtani kutatások alapjául igen gazdag névanyag szolgál, melynek összeállítását és gondozását a Honi Nyelvek Kutatóintézetének (Kotimaisten Kielten Tutkimuskeskus) szervezetén belül önálló névtani archívum végzi. A 19. század óta folyó gyűjtőmunka eredményeként 2,6 millió helynévről készült névcédula, a névanyag már digitálisan feldolgozott része pedig helynévbankban érhető el a kutatók számára, sőt nagyjából ugyanennyi térinformatikai eszközökkel is kezelhető. A személynévek kutatását több évtized óta hatalmas adatbázisok segítik, amelyek a hivatalos szervezetek lakossági nyilvántartásain alapulnak. (HOFFMANN 2008a: 219–220; részletesebben I. AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 43–60, 2012: 38–44.)

svéd eredetű tükörfordításokat is (pl. fi. *perussana* ~ sv. *grundord* 'alapszó'; ilyenkor csak a címszó svéd megfelelőjét adja meg a szótár).

Bár már maga a gyűjtőmunka is elismerésre méltó összegzés lenne, a kötet szerkesztői ezen túlmenően a kifejezések további használatára is tettek javaslatokat: kiemelték közülük a kötet anyagának nagy részét kitevő gyakori elemeket, melyeket további használatra ajánlottak (pl. *etunimi* 'utónév', *suosikkinimi* 'divatos név', *nimenanto* 'névadás'), a szakszavak egy részét viszont ritka, alkalmi használatuk vagy egyéb ok miatt nem tartották megfelelőnek (pl. *toivenimi* 'kívánságnév', *korkonimi* 'csúfnév', *kokkanimi* 'uaz'). A kiadvány a rokon értelmű szakkifejezések közötti választás során is el kíván igazítani: az *onomastiikka* és a *nimistöntutkimus* például ajánlott, míg az *onomatologia* nem támogatott szakkifejezéseként szerepel a kötetben. Az egyes terminusok pontosítását sok esetben példák és táblázatok is segítik.

Ez a kötet lett az alapja a Tieteen kansallinen termipankki (TTP, Nemzeti Tudományos Terminusbank) nevű szakszógyűjteménynek, melyet 2012-ben egy Wikipédia-aloldalon indítottak el. Ez kezdetben csak három tudományterület (a botanika, a nyelvészet és a jog) terminológiájára épült, a folyamatos bővítéseknek köszönhetően azonban mára a nyelvészetén kívül 42 másik tudományterületet is felölel, a nyelvtudományon belül pedig csaknem 5000 szakkifejezést ad közre és definiál.

Az online terminusgyűjtemény legfőbb különbsége a korábbi terminológiai gyűjteményhez képest, hogy míg az 1974-es kiadványban a szakszavakhoz legfeljebb csak rövid, pár szavas finn nyelvű értelmezés, illetve azok svéd meghatározása tartozott, addig a TTP oldalán szereplő nyelvészeti szakszavakhoz a legtöbb esetben a finnen kívül angol nyelvű definíciók is kapcsolódnak, lehetővé téve ezzel a terminusnak a svéden kívül más nyelvű kifejezésekkel való pontos egyeztetését is.

3. Finn és magyar terminusok összevetésének lehetőségei. A tulajdonnév nemcsak nyelvi, hanem kulturális és antropológiai univerzálé is, azaz aligha képzelhető el olyan nyelv és kultúra, amelyben ne lennének tulajdonnevek (SZÉPE 1970: 307–308). A kulturális tényezők azonban nemcsak a nevek rendszerét, hanem a rendszer elemeit is nagyban meghatározzák. Ahogy HOFFMANN írja, „a névhasználat legalább annyira kulturális, mint nyelvi kérdés” (2010: 52), s emiatt a névrendszerben bekövetkező változások vagy a különböző nyelvek névrendszerei között feltárható eltérések is elsősorban kulturális, nem pedig nyelvi hatásokkal magyarázhatók (TÓTH V. 2016: 39–40).

EDWIN D. LAWSON szerzőtársaival az általam vizsgáltknál lényegesen szélesebb körben vetette össze a különböző nyelvek (köztük a magyar) névrendszerét (2016), 15 nyelv személynévrendszerét vizsgálva a névfajták használati körének szempontjából. Összevetésének eredményeképp megállapított a nyelvek szinte mindegyikére jellemző, általánosnak tartható jelenségeket és tendenciákat: a keresztnévnek (egyéneveknek) nagyobb gazdagságával számolhatunk manapság, mint a korábbi időszakokban; a vizsgált nyelvekben az apanévi eredetű név (patronimikum) és a családnév erős összefüggéseket mutat; a vallás szerepe a korábbiaknál kevésbé jelentős a gyermekek elnevezése során, a média szerepe viszont egyre fontosabb tényezőjévé válik a névadásnak; a házassági nevek között a kötőjeles formák egyre gyakoribbak. Hangsúlyozza viszont, hogy az egymáshoz kulturálisan is közelebb álló nyelvek, például a brit és amerikai angol vagy a német és a holland névadási és -használati szokásai a többihez képest nagyobb hasonlóságokat mutatnak (LAWSON et al. 2016: 195).

Bár látható, hogy a névrendszerek összevetése akár sok nyelv és számos elemzési szempont bevonásával is megvalósítható, az ehhez hasonló vizsgálatokhoz (a kulturális eltérések okozta különbségeken túl) azért is kapcsolód(hat)nak nehézségek, mert magának a tulajdonnévnek sem lehet általános, minden nyelv számára elfogadható, egységes rendszerezését adni: a tulajdonnév fogalma sem azonos valamennyi nyelvben, csoportosításuk és a kisebb kategóriák kialakítása pedig különösen eltérő lehet (HAJDÚ 2003: 150). Ez a gondolat egybecseng a Nimistöntutkimuksen peruseet személynévtani részét jegyző MINNA SAARELMA megfigyelésével, aki szerint a különböző nyelvek személynevekre vonatkozó terminológiája rendkívül különböző lehet, akár annyira is, hogy nem fordíthatók le egyenesen egyik nyelvről a másikra, sőt sokszor nem is feleltethetők meg egymásnak. Legjobban saját nyelvi környezetükben és az ehhez tartozó névrendszerben értelmezhetők (AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 176).

Úgy vélem, hogy az általam vizsgálat alá vont két nyelv esetében sem csupán és elsősorban a terminológiai eltérések, hanem az azok mögött álló névleírási és fogalmi kereteket érintő különbségek teszik nehezen összevethetővé az egyes névfajtákat. E tekintetben a legfőbb eltérés az, hogy míg a finn osztályozási rendszerről tudjuk, hogy igen erősen érvényesíti a kulturális és szociológiai szempontokat, addig a magyar (egészen a legutóbbi időkig) a névfunkciókat (és egyes fajtákon belül a morfológiai szempontokat) tekintette a legfőbb csoportosítási elvnek.

Ennek megfelelően a magyarban a személynevek rendszerét is névfunkciók szerint tagoljuk: eszerint különböztetjük meg a családnevet, keresztnévet, ragadványnevet, becenevet és egyéb kisebb személynévi kategóriát (HAJDÚ 2003: 151–153, SLÍZ 2010). A magyar névtipológiában is erőteljesen megjelenő szinonimitás kapcsán (l. FARKAS 2011) HAJDÚ kiemeli, hogy bár a terminusok között minden nyelvben találunk párhuzamokat és ellentmondásokat, a magyar névtan használja legkevésbé következetesen például a *vezetéknév* – *keresztnév*, *előnév* – *utónév*, *családnév* – *egyénnev* korrelatív terminusokat (2003: 153).

A finn rendszerezés viszont jól tükrözi azt a szemléletet, hogy a nevet nem pusztán az egyén azonosítására és elkülönítésére szolgáló címkének tekintik. A személynevek osztályozására erősen rányomja a bélyegét KONRAD KUNZE kulturális alapú névkategorizációjának (2003⁴) hatása. Eszerint a személynév nem tekinthető pusztán identifikációs célú címkének, hanem kulturálisan igen erősen beágyazott nyelvi elem: kifejezi ugyanis viselőjének valamely csoporthoz, nyelvhez, valláshoz, kultúrához stb. való tartozását is; ezzel magyarázható erős kulturális meghatározottsága. A finn szerzők ezt a gondolatmenetet követve a személynévrendszerek különbségét is elsősorban a kultúrák eltérő jellegével, nem pedig a nyelvi különbségekkel magyarázzák (AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 169). Ez az oka annak, hogy a finn névtudományban mind általában a tulajdonneveknek, mind pedig a személyneveknek a kulturális és névhasználati szempont a legfőbb csoportosítási elve. Ez a szemlélet szinte kivétel nélkül való a finn onomasztikában (kivétel pl. KOSKI 2004), ezt képviseli markánsan az AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM szerzőhármás monográfiája (2008) is, melynek osztályozási rendszerét részletesebben is ismertetem.

A finn névfajták kulturális alapú osztályozásának négy fő kategóriája a személy-, az állat-, a természeti és a kultúrnevek³ csoportja (henkilönnimi, eläintennimi, luontonimi és kulttuurinimi; AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 27), a személynevek két fő fajtája pedig az egyénekre vonatkozó (yksilöihin viittaava henkilönnimi) és a kollektív nevek kategóriája (kollektiivinen henkilönnimi). Kollektív (csoport által viselt) névnek minősül ebben a felosztásban a családnév (pl. *Hakkarainen, Smith*), a klánnév (pl. *McDonald*) és az egyéb csoportokat megnevező névfajták (pl. *Manchester United, Abba*) (AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 176). Egyénhez tartozó nevek az emberek, illetve az emberekhez hasonló egyének (pl. fiktív személyek és mitológiai lények) nevei, ám az előbbin belül a további alcsoportokat már aszerint jelölik ki, hogy az adott névfajta az egy- vagy többnevűségen alapuló rendszer része-e, illetve mennyire tekinthető a hivatalos névhasználat elemének (AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 170–171).

Az egynevűségen alapuló névrendszer egyénre vonatkozó névfajtája az egyéni név (päänimi) és a ragadványnév (lisänimi), ez utóbbin belül pedig a leíró ragadványneveket, az apai és anyai eredetű neveket és a klánneveket említik. A többemű névrendszeren belül megjelenő személynévfajták egymáshoz való viszonyát az 1. táblázat szemlélteti:

1. táblázat: Egyénre vonatkozó névtípusok

egyévre vonatkozó nevek	
viralliset nimet (hivatalos nevek)	epäviralliset lisänimet (nem hivatalos megkülönböztető nevek)
<i>etunime(t)</i> (keresztnév)	<i>primaari lisänimi</i> (elsődleges megkülönböztető név)
<i>välinimi</i> (középső név)	<i>sekundaari lisänimi</i> (másodlagos megkülönböztető név)
<i>sukunimi</i> (családnév)	<i>muut epäviralliset lisänimet</i> (egyéb nem hivatalos megkülönböztető nevek)

A többnevűség keretein belül az egyénhez tartozó nevek között elkülönítik a hivatalos és nem hivatalos névfajtákat és megnevezéseket. Hivatalos az *etunimi* 'keresztnév' (szó szerint 'előnév'), a *välinimi* 'középső név' és a *sukunimi* 'családnév'. Meg kell jegyeznünk, hogy a finn *etunimi* 'előnév' terminus a magyartól eltérő finn névsorrendre utal: keresztnév + középső név (tkp. második keresztnév) + családnév. A keresztnévhasználat magyartól eltérő sajátossága az is, hogy míg Magyarországon maximum kettő, addig Finnországban legfeljebb három keresztnév adható: a két keresztnév szinte általános, és a három keresztnév is igen gyakori (erről l. TAKÁCS 2014). Eltérő a két nyelv

³ Meg kell jegyeznünk, hogy bár a *kulttuurinimi* 'kultúrnév' igen régi eleme a finn névtani szakszókincsnek (ajánlott szakkifejezésként már a KIVINIEMI–PITKÄNEN–ZILLIACUS-féle 1974-es szótárban is szerepel), terminusként való használata azonban igen problematikus. Különösen a névfajták kategorizációjának kulturális meghatározottságát valló finn névtan esetében értelmezhető nehezen ez a kifejezés, így jogosan kaphatott több helyről is bírálatot (l. HOFFMANN 2008a: 219, 223–224, 2008b: 7–8; KOISTINEN 2009: 311; SEPPÄLÄ 2013).

szemlélete a családnevek kapcsán is: a finnben ezt a névfajtát speciális megkülönböztető névnek tartják, mely állandóvá és öröklődővé vált (PAIKKALA 2004: 633).

Az egyén összes kereszt-, középső- és családnevének kívüli elnevezését nem hivatalos megkülönböztető névként (*epäviralliset lisänimet*) határozzák meg, melyek közül elsődlegesnek (*primaari lisänimi*) tartják a ragadványneveket, a 'másodlagos megkülönböztető név' (*sekundaari lisänimi*) terminus pedig az egyén valamelyik hivatalos (kereszt- vagy család-)névből kialakult (igen tágan értelmezett) becenevekre vonatkozik. Az ezekbe nem sorolható kisebb névfajtákat az egyéb kategóriába (*muut epäviralliset lisänimet*) sorolják (AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 169–175).

A személynevek csoportosítása során ellentmondásos módon bizonyos elemek a rendszer több pontján is megjelennek: a klánnév egyszerre szerepel egyénre vonatkozó egyelemű névként és a kollektív nevek egyik altípusaként, a családnév kategóriája pedig a kollektív és az egyénhez tartozó hivatalos nevek csoportján belül is előfordul. Ez az ellentmondás rámutat a finn személynév-rendszerezés alapvető problémájára, a kategóriák kijelölésére vonatkozó egységes elvek hiányára. A finn kategorizáció a hivatalos és nem hivatalos neveket például a névhasználat szintjén különíti el, de alcsoportjaik már részben szerkezeti, részben pedig funkcionális alapon vannak meghatározva (HOFFMANN 2008b: 8). Ez a szempontkeveredéseket is felmutató és nyelven kívüli szempontokat súlykon felül is figyelembe vevő szisztéma jogosan kapott több oldalról is kritikát (pl. HOFFMANN 2008a, 2008b; KOISTINEN 2009).

A műszavakkal kapcsolatos elsődleges elvárásunk az egyértelmű, pontos nyelvi megjelölés (SLÍZ 2012: 150), s ez nem teljesül például az alapvető kategóriát megjelölő, a finn névtipológiában több helyen is megjelenő *lisänimi* esetében. E terminusnak a magyarban kezdetektől többféle megfelelője lehetséges (pl. *ragadványnév*, *megkülönböztető név*, *ragadéknév*, *mellék-név*) (NYIRKOS 2005: 150), de leggyakrabban *ragadványnév*-ként adják vissza (l. pl. MIZSER 1979; NYIRKOS 2005; HOFFMANN 2008a, 2008b).

Ha a *lisänimi* terminus és névfajta meghatározásakor az elsőként megjelent terminusgyűjteményhez fordulunk (KIVINIEMI–PITKÄNEN–ZILLIACUS szerk. 1974), azt tapasztaljuk, hogy a kötet a *liikanimi*-hez irányít, azt pedig általában az utónévből vagy családnévből létrejövő, a névviselő tulajdonságaira utaló leíró névfajtaként határozza meg; pl. *Karhu-Kusti* 'Medve Kusti', *Puujaalka* 'Falábú', *Poskiparta* 'Szakállas arcú'. A későbbi definíciókban viszont már a névhasználati szempontok kerülnek előtérbe: eszerint minden olyan egyénhez kapcsolódó név *lisänimi*, ami nem az illető hivatalos utóneve, vagyis ebből a megközelítésből definiálhatjuk (a korábbi táblázatban használt terminusokkal egybehangzóan) megkülönböztető névként. Ez a névfajta a finnben hivatalossá is válhat (ilyen a családnév) és maradhat nem hivatalos használatú is (a becenevhez, ragadványnévhez, illetve az álnévhez hasonlóan) (AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 174–175, TTP).

A megkülönböztető nevek altípusait jellemző terminológiai problémákra korábban a becenevekkel kapcsolatban utalt EERO KIVINIEMI is (1982: 100–101). Kiemelte, hogy a névfajta morfológiai és funkcionális szempontú csoportosítása nem mindig esik egybe: ugyanaz a névalak különböző szituációban teljesen eltérő funkciójú is lehet (akár semleges vagy pozitív becénőnév vagy negatív jelentésű ragadványnév), a morfológiai alapú tipizálást tehát nem tartotta elégségesnek.

KIVINIEMItől eltérően (és a finn onomasztikában szokatlan módon) erőteljes morfológiai szemlélettel közelített a névfajta meghatározásához (ezeken belül pedig elsősorban a becenevekhez) MAUNO KOSKI (2004). Turkuai gimnáziumi tanári beceneveket bemutató

írásában jelentős névelméleti alapvetéseket is tesz, melyben elsődleges és másodlagos nevekről beszél. Az elsődleges csoportba (primaari nimi) sorolja a keresz- és családnevet, másodlagosnak (sekundaari nimi) pedig ezek alakváltozatait tartja. A becenév (lempinimi) tehát nála alakváltozat és nem funkcionális kategória, melynek körébe egyaránt besorolja a pozitív jelentésű becézőneveket (helittely-) és a negatív töltetű csúfneveket (haukkumanimi) is (KOSKI 2004: 52). Ez a formális-morfológiai névleírási mód azonban a továbbiakban kevés követőre talált.

4. Névhasználat, kategorizáció és terminológia összefüggése a finnben és a magyarban. A továbbiakban példáimat kifejezetten az egyéb nem hivatalos megkülönböztető nevek (muut epäviralliset lisänimet) csoportjából véve azt kívánom bemutatni, hogy a kategorizáció szempontjainak különbözősége a finn és a magyar névrendszer elemeinek egyeztetését (és részben értelmezését is) alapvetően befolyásolja. Azért ezt a névcsoportot emelem ki, mert ezen belül még a többinél is esetlegesebbnek vélem a tipizálást, hiszen többféle, egymástól jelentősen eltérő szemléletű (névhasználati, strukturális-morfológiai, kommunikációs) rendszerezési szempont is megjelenik, ez pedig (többek között) a magyar terminushasználat bizonytalanságait is eredményezi. A névkategórián belül egyértelmű morfológiai jegyet nem tudunk meghatározni: szinte bármelyik, példaként szereplő név besorolható a névhasználat körülményeitől függően akár mind a négy altípusba is, és csak a kommunikációs és névhasználati helyzet felfedése mutatja meg, hogy pozitív (becézőnévi) vagy negatív töltésű (csúfnévi használatú-e) az adott név (a ragadványnevek esetében a magyarban is hasonló a helyzet, erről l. BAUKO 2009: 6–8).

A finn kategorizáció alapján az egyéb nem hivatalos megkülönböztető nevek közé tartozik a *seläntakaisnimi*, a *lasten työnimi*, a *hoivanimi*, a *helittelynimi* és a *peitenimi* megnevezésű öt névfajta. Ahogy említettük, az egyes konkrét finn névadatok kivétel nélkül besorolhatók a magyar névkategóriák valamelyikébe (becenév, negatív hangulatú ragadványnév stb.), a fenti finn névfajták azonban a magyarban önálló névfajtaként nem szerepelnek, s a *peitenimi* 'álnév' kivételével nincs rájuk műszavunk (vagy nem egyértelmű), ezért e finn terminusok jelentését leginkább körülírással tudjuk megadni. Sokszor élnek ezzel a körülírással meghatározással a terminusok más nyelvi rendszerbe, például az angolba illesztésekor is: a *seläntakaisnimi* angol megfelelője, a *behind-the-back nickname* a finn terminus szó szerint fordításával a névhasználati körülményekre utalva kívánja a terminust egyértelművé tenni (AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2012: 134).

A *seläntakaisnimi* megnevezésű névfajta formális szempontból a keresz- vagy családnévből alakult másodlagos megkülönböztető nevekhez köthető, pl. *Jukka* [férfinév] > *Jukkis*, *Jakko* [férfinév] > *Jaska*, *Rebekka* [női név] > *Bekka*, *Petteri* [férfinév] > *Pekka*, funkcióját tekintve pedig negatív konnotációjú említőnév. Negatív konnotációjú ragadványnévként is értelmezhető, mert hasonlóak a névhasználati körülményeik (negatív asszociációik révén utalnak az elnevezett és elnevező/névadó kapcsolatának jellegére), de attól eltérő jellegzetessége, hogy kizárólag a megnevezett távollétében használjuk (AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 249). Erre a tartalmi jegyre utal kifejezően a finn elnevezés: 'háta mögötti név'.

A finn kategorizáció az egyéb nem hivatalos megkülönböztető nevek csoportjába sorolja a *lasten työnimi* megnevezésű névfajta is. A terminus értelmezéséhez nagymértékben szükség van nemcsak a kommunikációs helyzetre, hanem a névhasználat társadalmi lehetőségeinek az ismeretére is. Ezzel a névfajttal a gyerekek nem a végleges, hanem

a még születése előtt használt nevét, becézését adjuk meg. Szó szerinti jelentése: a 'gyermek munkaneve', azaz a magzat nem végleges, hivatalos névadás előtti elnevezését értik rajta. Sok esetben ezek tulajdonságjelölő nevek, pl. *Kaveri* 'Haver', *Rusina* 'Mazsola', *Ykkös* 'Első', *Alfa* (AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 252–253), *Minimimmi* 'Kis/Mini Mimmi', *Delfini* 'Delfin', *Kaamos* 'Kaamos' (szó szerinti jelentése 'félhomály, nappali sötétség') (OJALA 2017: 83). A terminus angol megfelelője (gyakorlatilag fordítása: *foetal nickname, newborn nickname* 'magzati becenév, újszülött becenév') (AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2012: 134) is erősen utal a névhasználatnak ezekre a körülményeire, de a magyarhoz hasonlóan az angol terminusok sem tekinthetők kiforrottnak.

Mivel ezt a nevet az előtt adják a gyerekeknek, hogy a hivatalos nevét megkapná (azaz még az anyakönyvezés, sőt sok esetben a gyermek születése előtt), nem alapulhat a hivatalos néven, nem a hivatalos név alakváltozata (PAKARINEN 1995: 13), ám megfigyelhető, hogy ha korán, még a gyermek születése előtt eldöntik, mi lesz a hivatalos keresztnév, akkor a työnimi sok esetben a későbbi hivatalos névnek valamilyen alaki variánsa lesz (OJALA 2017: 33).

Itt kell rámutatnunk arra, hogy a névhasználat társadalmi-kulturális körülményei (sőt sok esetben jogi szabályozása) erősen rányomhatja a bélyegét a személynevek kategorizációjára is: Finnországban a gyermek gondviselőjének a törvény szerint 60 napja van a gyermek születésétől kezdve, hogy bejelentse utódja nevét.⁴ Születése után a gyermek neve az idegenek számára sokáig csak *vauva* ('baba'), a család pedig legbelsőbb ügyének, magánügynek tekinti a névválasztást. Amíg viszont a gyermek nem kapja meg a hivatalos, végleges nevét, általában a születése előtti korábbi becézését, a *lasten työnimi* megnevezésű névfajtát használják. (A finn és magyar névadási szokások és lehetőségek, illetve a hivatalos szabályozások különbségeiről részletesen I. TAKÁCS 2014.)

A csecsemők, kisbabák dajkanyelvi becézőinek elnevezése a *hoivanimi* (pl. *Anna* > *Annuliini*, *Nassakka*; *Hanna* > *Hannuli*; *Iida* > *Iidukka*; *Helmi* > *Helmiliini*; *Valteri* > *Valtsu*). A névfajta tipikus képzői a *-li*, *-liini*, *-kka*, *-tsu*, melyek egyben a leggyakoribb finn becézőképzőknek is számítnak (VUOLA 2001, AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 250). Ez a névfajta a magyarban (funkcionális szempontból) leginkább a buszgatónévvel rokonítható (HAJDÚ 2003: 683). A terminus angol megfelelője a *nursery nickname*.

A *hellittelynimi* szó szerint 'becéző-, becézgető név'. Ez a névfajta morfológiai szempontból létrejöhet rövidüléssel (*Marjatta* > *Jatta*, *Matta*; *Kalervo* > *Kalle*), becézőképzővel (*Leena* > *Leenukka*, *Maija* > *Maijukka*, *Emilia* > *Emppuli*), vagy akár névhelyettesítéssel, pl. *Epeli*, *Pikku Myy*, *Mussukka*, *Nöpönassu* (AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 173–174, 250), de egyértelmű morfológiai elkülönítő jegy e névfajta esetében sincs (KIVINIEMI–PITKÄNEN–ZILLIACUS szerk. 1974: 15), az előbb elemzett nevektől legfeljebb használati körülményei segítségével (a megnevezettek körének pontosításával) különíthető el (AINIALA–SAARELMA–SJÖBLOM 2008: 250).

5. Összegzés. Tanulmányomban elsődleges feladatomnak tekintetem (a finn kategorizációra fókuszálva) a finn és a magyar személynévfajták összevetését, és annak bemutatását, hogy a szakkifejezések milyen mértékben (és hogyan) feleltethetők meg egymásnak. Legfontosabb megfigyelésem ezzel kapcsolatban az, hogy a finn és magyar személynévi terminusok közötti legfőbb különbségek elsősorban a nyelvek eltérő névleírásai és -fogalmai

⁴ http://www.maistraatti.fi/fi/palvelut/nimiasiat/perustiedot/#Lapsen_nimen_rekisterointi

kereteiből fakadnak. Míg a finn névtipológiáról tudjuk, hogy a nevet nem pusztán identifikációs célú címkének, hanem kulturálisan erősen beágyazott nyelvi elemnek tekinti, ezért igen erősen érvényesíti a szociokulturális szempontokat, addig a magyar névtipológia a névfunkciókat (és egyes fajtákon belül a morfológiai szempontokat) tekinti legfőbb csoportosítási elvnek.

A finn terminológiában megfigyelhető logikátlanágok abból az igényből fakadnak, hogy a névfajták elkülönítéséhez egyszerre többféle (szociológiai, névhasználati, kulturális, funkcionális és szerkezeti) szempontot is figyelembe kívánnak venni. Végül a finn nem hivatalos megkülönböztető nevek néhány fajtájának és nevüknek a bemutatása, illetve a magyarral való egyeztetése kapcsán az is nyilvánvalóvá vált, hogy bár az egyes adatok szinte mindegyike besorolható a magyar névkategóriák valamelyikébe, a két vizsgált nyelv teljes személynévrendszerének ez a része csak bizonyos szempontok alapján, részlegesen vethető össze.

Hivatkozott irodalom

- AINIALA, TERHI – PITKÄNEN, RITVA LIISA 2002. Onomastic Research in Finland. *Onomastica Uralica* 2: 81–119.
- AINIALA, TERHI – SAARELMA, MINNA – SJÖBLOM, PAULA 2008. *Nimistöntutkimuksen perusteet* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- AINIALA, TERHI – SAARELMA, MINNA – SJÖBLOM, PAULA 2012. *Names in focus. An introduction to Finnish onomastics*. Studia Fennica Linguistica 17. Finnish Literature Society, Helsinki.
- BAUKO JÁNOS 2009. *Ragadványnév-vizsgálatok kényelvű környezetben*. Konstantin Filozófus Egyetem – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Nyitra–Budapest.
- BAUKO JÁNOS 2012. A magyar és a szlovák (szláv) névtani terminológia összevetése. *Névtani Értesítő* 34: 157–166.
- BÖLCSKEI ANDREA – FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk. 2017. *Magyar és nemzetközi névtani terminológia / Hungarian and International Onomastic Terminology*. International Council of Onomastic Sciences – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Uppsala–Budapest. <https://doi.org/10.26546/5061110>
- BUZGÓ ANITA 2013. Az idegen eredetű keresztnévek adaptációja a finnben. *Argumentum* 9: 48–55.
- FARKAS TAMÁS 2011. Szempontok a magyar névtani terminológia megítéléséhez. *Névtani Értesítő* 34: 139–148.
- FARKAS TAMÁS 2017. Nemzetközi és magyar névtani terminológiai kutatások. In: BÖLCSKEI ANDREA – FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Magyar és nemzetközi névtani terminológia / Hungarian and International Onomastic Terminology*. International Council of Onomastic Sciences – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Uppsala–Budapest. 29–47. <https://doi.org/10.26546/5061110.7>
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2007. A svéd névtudományról és helynévkutatásról. *Névtani Értesítő* 29: 247–257.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Osiris Kiadó, Budapest.
- HÁRI GYULA 2010. Épületnév, építménynév, létesítménynév. *Névtani Értesítő* 32: 99–116.
- HOFFMANN ISTVÁN 1983. Helynévkutatás Finnországban. *Magyar Nyelvjárások* 25: 79–90.
- HOFFMANN ISTVÁN 1990. Könyv a finn helynevekről. Eero Kiviniemi, Perustietoa paikannimistä. (Ismertetés.) *Magyar Nyelvjárások* 28–29: 157–164.
- HOFFMANN ISTVÁN 2001. Mire jó a névkutatás? A finnországi névkultúráról. *Folia Uralica Debreceniensis* 8: 225–235.

- HOFFMANN ISTVÁN 2002. A magyar névkutatás az ezredfordulón. In: HOFFMANN ISTVÁN – JUHÁSZ DEZSŐ – PÉNTEK JÁNOS szerk., *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson*. K. n., Debrecen–Jyväskylä. 9–22.
- HOFFMANN ISTVÁN 2008a. Ainiala, Terhi – Saarelma, Minna – Sjöblom, Paula: Nimistöntutkimuksen perusteet. (Ismeretés.) *Magyar Nyelvjárások* 46: 217–225.
- HOFFMANN ISTVÁN 2008b. A személynévrendszerek leírásához. *Magyar Nyelvjárások* 46: 5–20.
- HOFFMANN ISTVÁN 2010. Név és identitás. *Magyar Nyelvjárások* 48: 49–58.
- KERESZTES LÁSZLÓ 1972. Kiviniemi, Eero: Suomen partisiippinimistöä. Ensimmäisen partisiippin sisältävät henkilö- ja paikkanimet. (Ismeretés.) *Magyar Nyelvjárások* 18: 159–163.
- KIVINIEMI, EERO 1982. *Rakkaan lapsen monet nimet Suomalaisten etunimet ja nimenvalinta*. Weilin+Göös, Espoo.
- KIVINIEMI, EERO 2006. *Suomalaisten etunimet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KIVINIEMI, EERO – PITKÄNEN, RITVA LIISA – ZILLIACUS, KURT szerk. 1974. *Nimistöntutkimuksen terminologia. Terminologin inom namnforskningen*. Castrenianumin toimitteta 8. Castrenianum, Helsinki.
- KOISTINEN, ULLA 2009. Monipuolisia näkökulmia nimistöntutkimukseen. *Virittäjä* 113: 310–316.
- KOSKI, MAUNO 1977. Uusi onomastinen koulukunta. *Virittäjä* 81: 218–224.
- KOSKI, MAUNO 2004. Sekundaariniimiä ja opettajien viittausnimiä. *Sananjalka* 46: 40–80.
- A. KÖVESI MAGDA 1961. Kustaa Vilkuna: Oma nimi ja lapsen nimi. (Ismeretés.) *Magyar Nyelvjárások* 7: 163–165.
- KUNZE, KONRAD 2003⁴. *DTV-Atlas Namenkunde: Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet*. Deutscher Taschenbuch Verlag, München.
- LAWSON, EDWIN D. et al. 2016. Personal naming systems. In: HOUGH, CAROLE ed., *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford University Press, Oxford. 169–198.
- MATICSÁK SÁNDOR – BUZGÓ ANITA 2013. A finn személynevek történeti rétegei. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig IV. Nyelvi kölcsönhatások és személynevek*. Savaria University Press, Szombathely. 95–108.
- MIZSER LAJOS 1979. Három finn névtudományi munka. *Magyar Nyelv* 75: 246–250.
- NYIRKOS ISTVÁN 1997. A finn névkutatásról. In: B. GERGELY PIROSKA – HAJDÚ MIHÁLY szerk., *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai* 1–2. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. Magyar Nyelvtudományi Társaság – Miskolci Egyetem Nyelvtudományi Intézete, Budapest–Miskolc. 2: 491–498.
- NYIRKOS ISTVÁN 2005. Sirkka Paikkala: Se tavallinen Virtanen. Suomalainen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921. (Az a közönséges Virtanen. A finn családnévhasználat modernizálódása az 1850-es évektől 1921-ig). (Ismeretés.) *Magyar Nyelvjárások* 43: 149–153.
- OJALA, KRISTA 2017. *Lasten työnimet ja nimenantotarinat 2010-luvulla*. Szakdolgozat. Oulun yliopisto, Oulu.
- PAIKKALA, SIRKKA 2004. *Se tavallinen Virtanen. Suomalainen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tampere–Helsinki.
- PAKARINEN, ELISA 1995. *Tiuku Helinä ja Teho Ensio: lasten työnimet*. Szakdolgozat. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- SEPPÄLÄ, JANNE 2013. *Kulkine.net – tutkimus epävirallisista kulkineennimistä*. Doktori (PhD) értekezés. Jyväskylän yliopisto, kielten laitos, Jyväskylä. www.kulkine.net
- SLÍZ MARIANN 2010. A történeti személynévkutatás terminológiájához. *Névtani Értesítő* 32: 157–172.
- SLÍZ MARIANN 2012. Terminusok keletkezése és változása. *Névtani Értesítő* 34: 149–156.

- SLÍZ MARIANN 2014. A terminológiai egységesülés hiányának következményei a névtudományban. In: LENGYEL KLÁRA – VESZELSZKI ÁGNES szerk., *Tudomány, technolektus, terminológia. A tudományok, szakmák nyelve*. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest. 249–258.
- SZÉPE GYÖRGY 1970. Kommunikációs és grammatikai megjegyzések a névről. In: KÁZMÉR MIKLÓS – VÉGH JÓZSEF szerk., *Névtudományi előadások. II. névtudományi konferencia. Budapest, 1969*. Nyelvtudományi Értekezések 70. Akadémiai Kiadó, Budapest. 307–311.
- TAKÁCS JUDIT 2008. Terhi Ainila – Minna Saarelma – Paula Sjöblom: Nimistöntutkimuksen perusteet. (Ismeretetés.) *Folia Uralica Debreceniensia* 15: 201–203.
- TAKÁCS JUDIT 2014. Keresztnévhasználat és névtipológia összefüggése a finnben és a magyarban. *Folia Uralica Debreceniensia* 21: 157–167.
- TÓTH LÁSZLÓ 2015. Alapfogalmak az irodalmi onomasztikában. *Acta Academiae Agriensis Sectio Linguistica Hungarica* 42: 203–215.
- TÓTH VALÉRIA 2016. *Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban*. A Magyar Névértéktudományi Kiadványai 38. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- TTP = Tieteen kansallinen termipankki. The Bank of Finnish Terminology in Arts and Sciences. <http://tieteenpankki.fi/wiki/Termipankki:Etusivu> (2017. 12. 15.)
- VUOLA, SANNA 2001. *Kalannin ja Laitilan lasten puhuttelunimet*. (Pro gradu-tutkielma.) Szakdolgozat. Turun yliopisto, Turku.

TAKÁCS JUDIT

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8665-0893>

Eszterházy Károly Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

JUDIT TAKÁCS, Finnish–Hungarian contrastive onomastic terminological analysis concerning terms for types of personal names

The paper focuses on a contrastive analysis with respect to the problems of harmonizing Finnish and Hungarian terms of personal name studies. The author first discusses the history of Finnish terminological research, then goes on to demonstrate to what extent (and how) the terms for personal names in the two languages correspond to one another. Finally, by way of observing a few types of informal Finnish names, the author draws attention to several inherent contradictions and discrepancies manifested when the two name systems are compared. A comparison of the Finnish and Hungarian terms of personal name studies shows that the most fundamental differences originate from the very distinct frameworks within which the names are treated and described in the two languages; the distinct typologies, in fact, are derived from different approaches to categorisation.